

**ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ МАСОВОГО ТЕАТРАЛІЗОВАНОГО ВИДОВИЩА
(ПРИНЦИПИ ХУДОЖНЬОГО ОФОРМЛЕННЯ)**

У статті розглядаються особливості та принципи художнього оформлення масових театралізованих видовищ на сучасному етапі. Проводиться огляд більш поширених засобів оформлення видовищ, їх використання в сучасній режисурі.

Ключові слова: театралізоване видовище, тематичний концерт, сценографія, декоративне оформлення, образно-художній задум, художній образ.

Н. В. КРИПЧУК

**ПРОБЛЕМЫ СОЗДАНИЯ МАССОВОГО ТЕАТРАЛИЗОВАННОГО ЗРЕЛИЩА
(ПРИНЦИПЫ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ОФОРМЛЕНИЯ)**

В статье рассматриваются особенности и принципы художественного оформления массовых театрализованных зрелищ на современном этапе. Проводится обзор более распространённых средств оформления зрелищ, их использование в современной режиссуре.

Ключевые слова: театрализованное зрелище, тематический концерт, сценография, декорационное оформление, образно-художественный замысел, художественный образ.

N. V. KRIPCHUK

**PROBLEMS OF CREATION OF MASS THEATRICALIZING SPECTACLE
(PRINCIPLES OF ARTISTIC REGISTRATION)**

The article deals with the features and principles of decoration mass theatrical performances at the contemporary stage. A review of the more common design shows, their use in modern direction.

Key words: theatrical spectacle, thematically concert, scenography, decorative design, figurative-art design, art image.

Актуальність теми визначається необхідністю цілісного мистецтвознавчого розгляду технічних засобів оформлення сучасного театралізованого видовища. Вибір технічних засобів оформлення сьогодні достатньо широкий. Однак при загальній розробленості проблем технічного оснащення, їхня класифікація, їх типологія так і не отримали у фаховій літературі належного висвітлення.

Пластичне вирішення простору видовища є основою композиційного вирішення театралізованого дійства (вистави). Сценічний простір має бути організовано не як безлике місце дії, а як середовище насичене, що діє на глядача, організуючи його свідомість і уяву, яке збагачує почуття актора і доповнює режисерський задум постановки. У свою чергу кожний сценічний простір є певним енергетичним полем, диктує композиційні принципи на шляху його творчого освоєння, може мати те чи інше технічне і освітлювальне обладнання.

Головна роль в цьому процесі належить художнику постановки, який створює сценографію театралізованого видовища в рамках загального сценарно-режисерського задуму. Режисер і художник повинні враховувати запропоновані і відібрані засоби художньої виразності, серед яких важливе значення мають: місце дії, документальний і фактичний матеріал, фрагменти програми. У комплексі ці фактори впливають на створення художнього образу сучасного театралізованого видовища. Режисерська співтворчість з художником є найважливішим етапом реалізації задуму і пошуків образної виразності.

Сьогодні масова культура несе на собі функцію, яку колись виконувала класична культура, а саме орієнтує, хоч і не в тому обсязі, як раніше, людей на моральні цінності, що панують в суспільстві. І в кращих своїх зразках театралізовані вистави, естрадні видовища не тільки розважають і відволікають глядача, але й опосередкованим чином виховують його.

Масове сприйняття, як вважає автор, дуже гнучке, яким легко маніпулювати. Зазначимо, що важіль управління масовою увагою знаходиться в руках у режисера, завдання його – використовувати цей важіль для успіху видовища, зосередження уваги глядачів, в результаті – пробудження в глядачах позитивних емоцій і навіть виховання глядацької маси. Технічні засоби оформлення масового видовища, безумовно, входять в арсенал виражальних художніх засобів, за допомогою яких режисер вирішує це завдання.

Визначити специфічні особливості, принципи і фактори створення художнього оформлення масових театралізованих видовищ і свят, естрадних видовищ на сучасному етапі є метою статті.

Вивченням театраль-декораційного мистецтва в різні роки займалися представники різних галузей знання: філософи, історики, театрознавці, мистецтвознавці та ін. Неоціненний внесок у теоретичний аналіз проблем сценографічної творчості зробили дослідження В. Базанова, В. Березкіна, Н. Громової та ін. Фундаментальними є праці В. Березкіна. Аналіз його робіт дозволив не тільки оцінити високий ступінь значущості мистецтва сучасної сценографії, але й простежити вплив пластичних видів мистецтва на всі форми сценографічної творчості. Важливими в цьому сенсі є наукові праці, присвячені аналізу художнього образу вистави (В. Шеповалов і А. Михайлова). Питання теорії просторового рішення вистави розглянуто в роботах Д. Афанасьєва, Т. Бачеліс, Д. Боровського, М. Френкеля та ін.

У театрі масових форм набагато більше можливостей, ніж у театрі, кіно чи телебаченні. Відомий художник і сценограф Б. Кноблок пише: «Який же малий діапазон кожного мистецтва в порівнянні з воістину безмежними можливостями мистецтва масових народних свят, вистав, фестивалів» [2, с. 356]. Важливо, щоб режисер і художник знайшли яскраві основні деталі оформлення, що допомагають глядачеві відчутти образ всього сценічного дійства. У цьому плані режисерський задум необхідно перевести на мову простору.

Працюючи на нетрадиційному майданчику, просто неба, крім декораційного оформлення, постановники повинні створювати «навколишнє середовище». На цьому акцентував увагу відомий російський режисер масового театру О. Силін [8]. У цьому випадку важливий образний хід, який тяжіє до символічних способів великих узагальнень. Цьому приділяв особливе значення відомий російський режисер ХХ століття М. Охлопков. У своїх постановках режисер розширив коло засобів виразності театру за рахунок театрального символу, гіперболи, асоціації. У виставі «Іркутська історія» генеральною метафорою вистави була проекція величезного, на задньому плані, червоного сонця. Сонце, яке змінює свої кольори залежно від настрою героїв, є своєрідним художнім символом.

Якщо можливості сценографії та декораційного оформлення недостатні в силу матеріальних проблем, необхідно створити «навколишнє середовище» з метою занурення глядача у певну атмосферу. Найпростіше це зробити звуковим оформленням. Слід звернути увагу на те, що створення атмосфери театралізованого видовища важливе і складне завдання, оскільки примітивні прапори, ромашки і кульки поступово починають перетворюватися на дратівливий фактор. Занурення глядачів у відповідну атмосферу може початися з оформлення запрошення і театралізації підходу до місця дії. Цей прийом часто використовується у тематичних театралізованих виставах.

Часто при конструюванні сценічного майданчика режисер і художник повинні враховувати можливість швидкої появи і зникнення великої маси виконавців (хореографічні колективи, оркестри, хори і т. ін.). На практиці ці завдання можуть вирішуватися такими засобами: перенесення дії і світла з одного майданчика на інший; відволікання уваги глядача інтермедійною дією; використання суперзавіси, легких пересувних ширм тощо. Відзначимо, що вирішуючи ті чи інші творчі проблеми, кінцевим результатом діяльності режисера і художника є, як вважає відомий режисер І. Шаросєв, «знаходження просторового рішення і смислової

пластичної образності» [10, с. 274]. У роботі з художником режисер повинен розповісти про міру умовності оформлення, про його видовищний бік, визначити:

- конкретні завдання, що стоять перед художником;
- опорні планувальні точки;
- кількість планів, які повинні бути використані в епізодах;
- кількість виходів (всі «виходи» діляться на три групи: праворуч, ліворуч, по центру);
- предмети обстановки і реквізит, необхідні для вирішення теми.

Однак слід зазначити, що художник не повинен бути пасивним виконавцем творчого задуму режисера. Робота художника є важливою складовою режисерсько-постановчого процесу при створенні майбутнього театралізованого заходу. Художник повинен допомагати своїм сценічним оформленням режисерові, балетмейстеру, дійовим особам більш виразніше виявити їхні творчі задуми. Недостатньо відобразити місце дії. Треба зробити таке сценічне оформлення, яке давало б можливість усім учасникам діяти в них.

Слід пам'ятати, що театральний художник володіє кольором і світлом як живописець; простором як архітектор; пластичною мовою як скульптор. Йому знайома режисерська, композиторська, акторська і письменницька творчість. Саме всі ці аспекти його творчості допомагають створити зоровий образ тієї чи іншої постановки. Роботою театального художника є безперервний діалог – спочатку словесний, пізніше зображальний.

Якщо говорити про принципи оформлення тематичних театралізованих форм, зокрема концерту, слід звернути увагу на те, що сам жанр диктує специфіку пластичного рішення постановки. Сценічна мова режисера і художника уникає побудови на сцені докладних декорацій. У цьому випадку сценарно-режисерським ходом є деталь, яка найчастіше приймає на себе символічне значення. Використання символіки в оформленні сценічного майданчика, чи то стадіон, чи подіум залу, вимагає широти знань і глибокого осмислення. Продуманість та лаконізм в образотворчій метафорі, символі, алегорії, можуть підняти емоційну та естетичну цінність декоративно-художнього оформлення. Дуже важливо, щоб режисер і художник через деталь змогли розкрити думку і ідею номера, епізоду, концерту, а не просто позначити місце дії.

Художник повинен створити таке сценічне вирішення простору, яке дозволяло б, як вважає дослідник масового театру О. Рубб, «по-перше, зручно працювати на сцені колективам і виконавцям найрізноманітніших жанрів <...>, по-друге, проводити швидко зміну номерів. Особливо при закруті завісі, по-третє, найбільш виразно і ефективно розмістити в пролозі, і особливо у фіналі, всіх учасників; по-четверте, добре бачити, що відбувається на сцені всім глядачам, а не тільки тим, що знаходяться в партері <...> [7, с. 75-76]. Далі автор звертає увагу на взаємозв'язок характеру оформлення і мізансценічного рішення. Тут приділяється увага побудові мізансцен режисером не тільки по площині, а й у глибину і по вертикалі. Відповідно, як вважає автор, на сцені повинна бути побудована «система різних ігрових майданчиків на різних рівнях від підлоги (верстатів, сходів, переходів і т. ін.) і наявність так званих опорних точок, тобто певним чином поставлених елементів декорації (стілки, перила, меблі, сходи і т. ін.)» [7, с. 76].

Постійні пошуки художньої образності ведуться режисерами-постановниками масових дійств на Луганщині. Важливим є створення образу-символу, образу-асоціації всіма доступними засобами виразності. У цьому процесі помітно виділяються спільні роботи режисера, заслуженого працівника культури України В. Сагана та сценографа, заслуженого діяча мистецтв України В. Горбуліна. В ході роботи над масовим театралізованим дійством, присвяченим 60-й річниці Перемоги у Великій Вітчизняній війні, постановниками був відтворений Парад Перемоги 24 червня 1945 року на Червоній площі в Москві. Декорації «мавзолею» з місцями для ветеранів (учасників військових дій), «Червоної площі» мали величезний емоційний вплив на глядачів. У параді військ взяли участь бійці Луганського прикордонзагону, курсанти Луганської академії внутрішніх справ та військового лицю імені Героїв Молодої гвардії. На фронтівій «Емці» на площу в'їхали п'ятеро луганчан, учасників Параду Перемоги 1945 року.

До ніг ветеранам, як і тоді, летіли фашистські штандарти і прапори. Звучали фронтові пісні. Представники Луганського земляцтва в Москві передали ветеранам у подарунок короваї хліба, випечені за рецептами воєнного часу, які тут же роздали старим бійцям разом з «наркомівськими» ста грамами. У цьому епізоді визначився особливо емоційний вплив, сконцентрованість уваги глядачів, зацікавленість усіх учасників дійства, які є важливими чинниками у створенні масового свята.

У цей день Луганськ був прикрашений різнобарвними прапорами, сіті-лайтами, святковими тематичними бігбордами, на яких не було звичного збірного образу захисника Вітчизни, на них розміщувалися фото ветеранів, які проживають на Луганщині. Це створювало те «навколишнє середовище», про яке говорилося раніше.

Режисура масових театралізованих видовищ, естрадних видовищ сьогодення потребує постійного розвитку і росту. Сучасність приносить нові технології не лише у виробництво, але й у систему, яка працює на ті чи інші сценічні майданчики, а саме: світлові ефекти, сценічні модульні конструкції, лазери, світлодіодні екрани, звукова техніка, анімаційні проєкції, піротехніка, художнє оформлення, матеріали для виготовлення сценічного одягу, костюмів та декорацій, котрі використовуються як на відкритих майданчиках, так і в закритих приміщеннях.

Досягнення науки, техніки і технології, що впроваджуються в сфери мистецтва і культури, розширюють їх можливості, стимулюють виникнення нових видів мистецтва, нових синтезованих жанрів (метажанрів), нових способів створення, розповсюдження та споживання художньої продукції, набуваючи небачені раніше нові засоби впливу на масову аудиторію. При цьому і художня культура шляхом генерування своїх нових можливостей здатна надавати стимулюючу дію на зміну соціального клімату, формування масових смаків, орієнтації, ідеалів.

На сучасному етапі в режисурі театралізованих видовищ велику роль відіграють відеопроєкції та екрани. Сьогодні режисер-постановник може використовувати світлодіодні екрани і табло. В основному вони застосовуються в режисурі просто неба. Більшість табло відтворюють комп'ютерну графіку і анімацію, інші відтворюють відеозображення з телевізора, відеокамери або інших джерел відеосигналу. Останнім часом активно використовуються мобільні проєкційні дисплеї, які застосовуються для невеликих концертних залів та концертних майданчиків. Ці дисплеї дуже вдало «впишуться» в будь-які декорації. Важливо те, що на них не впливає занадто насичене світло. Також у режисурі масових дійств активно використовуються проєкційні натяжні екрани, які відображують інформацію, що отримується від проєктора. Зазначимо, що за типами конструкції проєкційні екрани діляться на: моторизовані (за допомогою мотора, екран можна піднімати і опускати), підпружинені (з ручним приводом) і мобільні (таку конструкцію можна згортати, розгортати і переносити).

Звернемо увагу на те, що екран у сучасній режисурі найчастіше виконує ілюстративну функцію. Автор звертає увагу на використання екрану саме як образної частини декорації, який виконує асоціативну функцію.

Як приклад можна привести екран у формі комсомольського значка, вмонтований на задньому плані, на якому відображалися оживилі сторінки громадянської та Великої Вітчизняної війн, сторінки історії комсомольської організації на зустрічі комсомольців різних поколінь Ленінського району м. Луганська, присвяченій 90-річчю ВЛКСМ (художник – заслужений діяч мистецтв України В. Горбулін, режисер – автор статті).

Іноді в режисурі використовуються кілька екранів одночасно (прийом поліекрана). Тут можуть бути використані як натяжні, так і світлодіодні табло. Цей прийом дозволяє маніпулювати різними сюжетами одночасно, що має важливу роль в режисурі масових театралізованих видовищ.

Специфіка використання сучасного проєкційного обладнання дає нам можливість не тільки площинних (екранних) проєкцій. Сучасні технології дозволяють здійснювати проєкції на лід або арену, на водяну завісу, на стіни приміщення, на дим і т. ін. Прикладом може бути проєкційне лазерне піротехнічне шоу, присвячене 75-річчю донецького футбольного клубу «Шахтар» на стадіоні «Донбас Арена» (режисер-постановник Марко Баліч). Гранд-шоу на стадіоні пройшло під знаком спадкоємності часів: минулого, теперішнього і майбутнього

«Шахтаря». На полі відтворили грандіозний терикон, який символізує перші трибуни, на яких вболівальники дивилися футбольні змагання. Спочатку глядачів перенесли до витоків створення команди – в 1936 рік, потім дія перемістилася в сучасність. Коли на «Донбас Арени» прозвучав національний гімн, весь стадіон убрався в жовто-блакитні кольори українського прапора. На великих екранах проекція архівних кадрів, що відображають найважливіші віхи історії «Шахтаря». Одночасно 100 вболівальників винесли величезні копії трофеїв, завойованих командою. Поки трофеї розміщувалися по периметру поля, в центрі з'явилася проекція клавіатури, на якій Кріт-талісман виконав інструментальний вступ до відомої пісні «Спят курганы тёмные». Далі розгорнулося масове хореографічне шоу, в якому брали участь більше семи сотень уболівальників. Футбольне поле перетворилося на віртуальний квітковий сад. Танцюристи сформували число 75, з трибун опустився величезний прапор «Шахтаря». Завершилося свято на стадіоні «Донбас Арена» грандіозним піротехнічним шоу.

Сучасна сценографія розвивається насамперед за рахунок використання в сценічних конструкціях більш легких і міцних сучасних матеріалів. На сучасному етапі стають популярними надувні конструкції, які технологічно простіші і легкі в транспортуванні. Другим напрямком розвитку можна назвати мультимедійну сценографію. Можливо, в недалекому майбутньому будуть використовуватися проекційні декорації, chromakey (технологія суміщення двох і більше зображень), голографічна проекція.

Аналіз літератури, в якій розглядається проблема сценографічної творчості, дозволяє виділити ряд основних принципів сценічного оформлення:

- не переважувати один бік сцени більше за інший;
- не захарашувати передній план сцени;
- використовувати сцену в декількох рівнях по вертикалі;
- виправдано використовувати великомасштабні деталі і дуже дрібні;
- уникати нудні симетрії і випадкових ефектів;
- добиватися виразності шляхом варіювання або введення небагатьох нових елементів оформлення.

Слід підкреслити, що режисура масового театру вимагає ретельної, всебічної підготовки, спільних зусиль режисера і художника, композитора, виконавців. Саме творча робота всієї режисерсько-постановочної групи може забезпечити закінчений ідейно-художній образ сучасного видовища.

Художня творчість починається з образно-художнього задуму майбутнього твору. Процес цей складний, неоднозначний, дуже індивідуальний. У теорії мистецтва творчий процес ділиться на три етапи: перший – пізнання і творча переробка вражень, знань дійсності, другий – виникнення художнього задуму; третій – реалізація задуму, його втілення в масовому театралізованому дійстві. Але слід зазначити, що головним фактором задуму є створення художнього образу, сценічної метафори, яка б максимально відображала суть того, що відбувається, і могла емоційно впливати на глядача. Найчастіше в цьому процесі беруть участь режисер і художник. Пошук точної сценічної метафори – один з важливих моментів у створенні художньої образності сучасного видовища.

Отже, сучасні технічні засоби оформлення масових видовищ мають культуротворче значення. Вони сприяють посиленню естетичного та емоційного ефекту на глядача.

Дослідження показало, що зазначена проблема у першу чергу потребує науково-теоретичного обґрунтування, а також пошуку нових практичних форм та методів, що дозволяють розширити уявлення про розмаїття естетичних феноменів у сучасному масовому театрі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богданов И. А. Постановка эстрадного номера : учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по специальности 050200 «Режиссура театра» / И. А. Богданов. – СПб.: С-Петербург. гос. акад. театр. искусства, 2004. – 317 с.
2. Кноблук Б. Г. Грани познания / Б. Г. Кноблук. – М.: Всерос. театр. общество, 1986. – 496 с.

3. Лідер Д. Образ вистави / Д. Лідер // Український театр. – 1972. – № 4. – С. 6–8.
4. Михайлов Л. Н. Технические средства оформления современного эстрадного зрелища как эстетический феномен / Л. Н. Михайлов. – М.: РАТИ, 2007. – 40 с.
5. Михайлова А. А. Образ спектакля / А. А. Михайлова. – М.: Искусство, 1978. – 274 с.
6. Обертинська А. П. Основи режисури театралізованих масових вистав: навч. посібник / А. П. Обертинська, Л. Ф. Голубцова. – К.: ДАКККіМ, 2004. – 87 с.
7. Рубб А. А. Пока занавес закрыт / А. А. Рубб. – М.: Сов. Россия, 1987. – 112 с.
8. Силин А. Д. Специфика работы режиссёра при постановке массовых театрализованных представлений под открытым небом и на нетрадиционных площадках / А. Д. Силин. – М.: ВИПКРК, 1987. – 116 с.
9. Френкель М. А. Пластика сценического пространства: некоторые вопросы теории и практики сценографии / М. А. Френкель. – К.: Мистецтво, 1987. – 184 с.
10. Шароев И. Г. Режиссура эстрады и массовых представлений: учеб. для студентов театр. высш. учеб. заведений / И. Г. Шароев. – М.: РАТИ–ГИТИС, 2009. – 336 с.